

**РОЗВИТОК МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ**

У статті розглянуто основні проблемні питання розвитку та державної підтримки малого підприємництва. На основі зарубіжного досвіду окреслено пріоритети та запропоновано напрями вдосконалення державної регуляторної політики у сфері підприємництва.

Ключові слова: *мале підприємництво, державна регуляторна політика, регіональні програми, соціально-економічний розвиток, державна підтримка, регіон.*

Сьогодні у всьому світі питання щодо розвитку та підтримки малого підприємництва стають все більш обговорюваними, адже він відіграє важливу роль в економічному зростанні розвинених країн та впровадженні нових технологій, що дають змогу забезпечити високий рівень конкурентоспроможності економіки та посісти міцні позиції на міжнародній економічній арені. Як свідчить світовий досвід, однією з найбільш важливих та стійких особливостей сучасної політики у галузі підприємництва є її базування на практиці цілеспрямованої державної підтримки, особливо малих форм господарювання. Ступінь і масштаби такої підтримки суттєво відрізняються в різних країнах і багато в чому залежать від специфічних моделей національного ринкового господарства, а також від загальної стратегії держави до впливу на економічні та соціальні процеси у країні.

Вагомий внесок у дослідженні питань щодо державної підтримки та розвитку малого підприємництва зроблено багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких: В. М. Вакуленко, Л. І. Воротіна, С. Г. Дрига, О. В. Долгальова, Д. В. Ляпіна, М. Г. Пивоваров, О. В. Піскунова, Н. І. Полторак, М. М. Туріянська, Т. В. Уманець та ін. Проблемами оцінювання розвитку підприємництва займалися такі видатні зарубіжні науковці: В. Горфінкель, Л. Грейнер, Б. Мільнер, О. Зулус, А. Рубе, В. Швайнер та інші. Також недостатньо дослідженими залишаються питання вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку малого підприємництва.

Метою дослідження є розробка та вивчення особливостей діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні та її регіонах з урахуванням специфіки їх розвитку та дослідження актуальних проблем, що притаманні малому підприємству, визначення пріоритетних напрямів державної політики у сфері малого бізнесу.

Найбільш динамічним елементом структури народного господарства, що постійно змінюється, є мале підприємництво і сьогодні його розвиток у регіонах України здійснюється в умовах незбалансованої політики держави, яка спричиняє ряд проблем, що стають все більш нагальними і пов'язані насамперед з недооцінкою ролі й значення малих

підприємств. Слід зауважити, що саме мале підприємництво значно сприяє соціальному та регіональному розвитку, оскільки виступає прикладом ініціативності та дієвості, а головне – є значним джерелом надходжень до місцевих бюджетів. На сучасному етапі мале підприємництво як самостійний елемент ринкової економіки істотно впливає на структурну перебудову в економіці регіону та країни, робить вагомий внесок у збільшення загальних обсягів виробництва, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції, забезпечує сильнодіючі стимули до інноваційної та високоефективної праці. Мале підприємництво становить найбільш гнучку, динамічну і масову форму організації господарської діяльності. Саме у цьому секторі створюється та знаходиться в обігу основна частина національних ресурсів, які є живильним середовищем розвитку економіки будь-якої країни. Світовий досвід і практика господарювання показує, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування і взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, їх оптимальне співвідношення. Саме цей сектор економіки впливає на структуру економіки та розширює сферу свободи ринкового вибору, характеризується раціональними формами управління, забезпечує більш швидку реалізацію нових бізнес-ідей.

В Україні сьогодні життєво важливим є залучення малих підприємств до загальної стратегії структурної реконструкції регіональної економіки, адже саме ця ланка господарювання виступає тією рушійною силою на шляху раціоналізації, модернізації виробництва та, як наслідок, – процвітання держави в майбутньому, адже ефективна політика розвитку малого підприємництва, з одного боку, сприяє створенню нових робочих місць та отримання доходів, з іншого, – вирішенню такого важливого соціального питання, як безробіття, шляхом залучення громадян до підприємницької діяльності. Так, наприклад, у промислово-розвинених країнах, таких, як США, Японія, Великобританія, Франція, на малий та середній бізнес припадає до 90-95% усіх підприємств, де зосереджено велику частку економічно активного населення (від 49% у Великобританії до 78% у Японії) і виробляється значний обсяг валового внутрішнього

продукту (50-60%).

Державне регулювання та підтримка розвитку малого підприємництва в Україні здійснюється відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади з метою узгодження інтересів держави і сектору малого підприємництва [8, с. 87]. Державна підтримка малого підприємництва на місцевому рівні здійснюється в межах упровадження регіональних і місцевих програм відповідно до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» [4].

Новий етап в історії впровадження регіональних програм пов'язаний із затвердженням постановою Кабінету Міністрів України Державної стратегії регіонального розвитку від 21.07.2006 року на період до 2015 року, що стало поштовхом для розробки стратегій соціально-економічного розвитку окремих регіонів України [1, с.182]. Підтримка розвитку малого підприємництва повинна мати регіональний характер та враховувати рівень розвитку підприємництва в окремих районах та видах економічної діяльності. При розробці регіональних програм підтримки необхідно

враховувати економічну спеціалізацію того чи іншого регіону, рівень його виробничого потенціалу та наявність відповідної сировинної бази [3, с. 182].

Безперечно, успішність та дієвість регіональних програм розвитку малого підприємництва визначається наявністю необхідного обсягу фінансових ресурсів, передбачених для їх реалізації, тому важливо проаналізувати фінансування відповідних заходів з метою виявлення реального стану виконання затверджених регіональних та місцевих програм підтримки малого підприємництва. Як свідчить аналіз, упродовж останніх трьох років ситуація щодо рівня фактичного фінансування заходів регіональних програм підтримки малого підприємництва в регіонах дещо стабілізувалась, позначившись на рівні від 17,85 млн. грн. у 2008 році до 18,66 млн. грн. у 2011 році.

Разом з тим, залишається незадовільним показник відповідності фактичного виділення коштів до обсягів передбачених видатків у місцевих бюджетах на такі заходи, що наочно у динаміці показано на рис. 1.

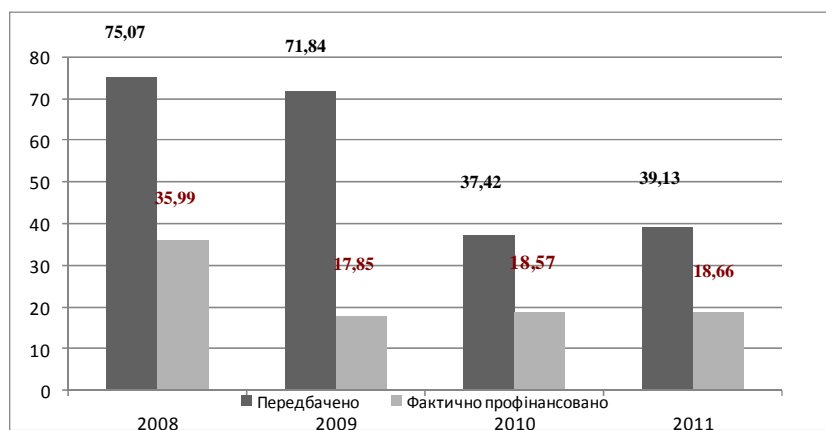

Рис. 1. Обсяги фінансування регіональних програм розвитку малого та середнього підприємництва в Україні за період 2008-2011 рр.

Загальна сума передбачених видатків на виконання заходів регіональних програм підтримки малого підприємництва в бюджетах АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя в 2011 році склала 39,1 млн. грн., що більше порівняно з 2010 роком на 1,7 млн. грн. [2].

Значна диференціація у рівнях фінансування заходів регіональних програм підтримки малого підприємництва негативно позначається на їх ефективності, що не забезпечує вирішення проблем малого та середнього підприємництва та не сприяє зменшенню диспропорцій в економічному розвитку регіонів.

У 2011 році обсяги загального кредитування малого та середнього бізнесу порівняно з аналогічним періодом 2010 року скоротились майже на 3 млн. грн. і склали 11,7 млн. грн. Також скоротився рівень мікrokредитування малого підприємництва міжнародними організаціями через уповноважені комерційні банки. Якщо у 2010 році було надано 2492,4 млн. грн. банківських кредитів, то впродовж 2011 року ця сума сягнула лише 191,9 млн. грн. [2]. На кінець 2011 року мережа інфраструктури підтримки підприємництва в регіонах України містила: 558 бізнес-центрів; 80 бізнес-інкубаторів; 43

технопарки; 746 лізингових центри; 2184 небанківські фінансово-кредитні установи (в т. ч. 1606 кредитних спілок); 237 фондів підтримки підприємництва (з них 30 створені за участю УФПП); 2964 інвестиційно-інноваційні фонди і компанії; 3184 інформаційно-консультативні установи [2]. Зміни у складі інфраструктури підтримки підприємництва в регіонах країни відбувались з початку 2011 року в різних напрямках. У переважній більшості регіонів кількість об'єктів інфраструктури залишилась без змін, адже менше 5% обсягів фінансування програм спрямовуються на розвиток інфраструктури в регіонах.

Значна диференціація у рівнях фінансування заходів регіональних програм підтримки малого підприємництва негативно позначається на їх ефективності, що не забезпечує вирішення проблем малого та середнього підприємництва та не сприяє зменшенню диспропорцій в економічному розвитку регіонів. Аналіз структури фінансування заходів регіональних програм демонструє, що в більшості регіонів перевага надавалась пов'язаним з фінансово-кредитною підтримкою малого підприємництва в регіонах. Зокрема, впродовж 2011 року найбільші обсяги фінансування регіональних програм було

спрямовано на компенсацію частини вартості банківських кредитів для суб'єктів малого підприємництва за рахунок бюджетних коштів – майже 76%. Заходи, покликані здешевити вартість кредитів для суб'єктів малого підприємництва за рахунок бюджетних коштів, здійснювали 9 регіонів: АР Крим, Вінницька, Волинська, Донецька, Закарпатська, Кіровоградська, Чернівецька, Чернігівська області та м. Київ.

На пільгове кредитування інвестиційних проектів, фінансування на поворотній та безповоротній основі було витрачено 9,8% коштів регіональних бюджетів, призначених на реалізацію програмних заходів. За звітами з регіонів пільгові кредити малому та середньому підприємству надавали в Івано-Франківській, Кіровоградській, Одеській, Харківській, Хмельницькій та Чернігівській областях. Майже таку ж частину коштів – 9,6% від загальних обсягів фінансування регіональних програм, було використано на надання інформаційної допомоги, здійснення навчання, організацію семінарів, конференцій, забезпечення участі підприємців у виставкових заходах. Про фінансування робіт за цими напрямками звітували у переважній більшості регіонів України.

У 2011 році продовжувалася тенденція 2010-2011 років до зменшення кількості: лізингових центрів – на 19 од., кредитних спілок – на 166 од., фондів підтримки підприємництва – на 8 од., інвестиційно-інноваційних фондів і компаній – на 34 од., але, разом з тим, є і позитивні зміни: зросла кількість бізнес-центрів – на 45 од., бізнес-інкубаторів – на 11 од., інформаційно-консультативних установ – на 16 од., кількість громадських об'єднань суб'єктів підприємництва на – 133 од. [5]. Зміни у складі інфраструктури підтримки підприємництва в регіонах країни відбувались з початку 2011 року в різних напрямках. У переважній більшості регіонів кількість об'єктів інфраструктури залишилась без змін (рис. 4) [5]. В окремих регіонах були створені нові об'єкти, наприклад: АР Крим (+4 бізнес-центри); Донецька область (+3 бізнес-центри, +13 інвестиційних фондів і компаній, +9 інноваційних фондів і компаній, - 9 кредитних спілок); Житомирська область (+6 інвестиційних фондів і компаній, +1 інноваційний фонд, +36 інформаційно-консультативних установи); Одеська область (-3 небанківських фінансово-кредитних установи, +1 фонди підтримки підприємництва, +12 інвестиційних фондів і компаній, +11 інноваційних фондів і компаній).

Основною причиною такого стриманого розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва є скорочення бюджетної підтримки на їх функціонування.

Загальновідомо, що найбільш ефективними є об'єкти інфраструктури, що створюються за участю місцевих органів влади та самоврядування. Послуги в таких установах є більш кваліфікованими, а їх вартість максимально наближена до можливостей малого підприємництва.

Щодо удосконалення системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для малого підприємництва в межах регіональних програм, то кількість безробітних, що отримали фахову підготовку для заняття підприємницькою діяльністю протягом 2011 року зменшилась порівняно з 2010 роком на 25,3 тис. осіб, кількість підприємців,

що пройшли підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації зменшилась на – 1,25 тис. осіб.

Отже, в сучасних умовах ефективність діяльності малого підприємства значною мірою визначається належністю до конкретної сфери господарювання. Найбільшу кількість (35,9%) малих підприємств зосереджено в торговельній діяльності, яка не вимагає високого початкового капіталу та забезпечує швидку обіговість вкладених коштів. Водночас найбільш високим динамізмом створення відрізняються малі підприємства в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві та в операціях з нерухомістю. У складі малих підприємств їх частка зросла, як і питома вага малих підприємств, створених у промисловості, транспорті та зв'язку, освіті, охороні здоров'я. Така тенденція відповідає тенденціям розвитку малого сектора в розвинених країнах. Залишаються все ще непривабливими виробничі галузі економіки на регіональному рівні, де підприємницький потенціал використовується ще недостатньо.

Зарубіжний досвід підтверджує ефективність існування малого підприємництва в сучасній економіці, адже будь-яка «здорова» економічна система не може обійтися без балансу великого та малого бізнесу.

Державне регулювання та підтримка розвитку малого підприємництва в Україні здійснюється відповідними загальнодержавними, регіональними та місцевими органами влади з метою узгодження інтересів держави і сектору малого підприємництва.

Державна підтримка малого підприємництва здійснюється за такими напрямками [4]:

- формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва, організація державної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого підприємництва;
- встановлення системи пільг для суб'єктів малого підприємництва;
- фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва;
- залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб.

Основними напрямками Національної програми є: вдосконалення нормативно правової бази у сфері підприємницької діяльності; формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності; активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва; сприяння створенню інфраструктури розвитку; впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва

Отже, в Україні сьогодні регіональні програми підтримки малого підприємництва є головним інструментом забезпечення розвитку регіональної економіки, проте у здійсненні сучасної державної політики існують значні недоліки, здебільшого спричинені фінансовими проблемами у забезпеченні цих заходів, які у свою чергу унеможливають повну реалізацію відповідних складових таких програм. Тому подальший розвиток малого підприємництва можливий лише за умов раціонального поєднання

дієвих методів і засобів державного регулювання й підтримки, головними серед яких є:

- державна підтримка виробництва та реалізації продукції, що передбачає надання державних замовлень, сприяння експорту товарів і послуг;
- фінансово-кредитна підтримка, яка полягає у розробці пільгових програм кредитування, бюджетному фінансуванні галузей економіки

відповідно до пріоритетів економічної політики держави;

- інформаційно-консультативна підтримка створення і розвитку малого підприємництва, навчання спеціалістів та підвищення кваліфікації робітників за державний кошт у спеціально створених центрах.

Список літератури

1. Данилишин, Б. М. *Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні [Текст] : монографія / Б. М. Данилишин, О. М. Кондрашов.*–Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 296 с.
2. *Звітні матеріали Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва [Електронний ресурс].* – Режим доступу: // <http://www.dkcr.gov.ua>.
3. Уманець, Т. В. *Методи і моделі оцінювання розвитку малого бізнесу: мезо- та макрорівень [Текст] : монографія / Т. В. Уманець, Ю. О. Ольвінська, О. В. Лукачова; за ред. Т. В. Уманець.* – Донецьк: «ВІК», 2010. – 280 с.
4. *Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України N 2063-III від 19 жовтня 2000 року [Електронний ресурс].* – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>.
5. *Статистичні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс].* – Режим доступу: // <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Тітова, Н. А. *Управління у сфері малого та середнього бізнесу в умовах економічної кризи [Текст] : монографія / Н. А. Тітова, М. Д. Рожок.* – Київ: Комп'ютерпрес, 2011. – 311 с.
7. Уманець, Т. В. *Методи і моделі оцінювання розвитку малого бізнесу: мезо- та макрорівень [Текст] : монографія / Т. В. Уманець, Ю. О. Ольвінська, О. В. Лукачова; за ред. Т. В. Уманець.* – Донецьк: «ВІК», 2010. – 280 с.
8. Цегелик, Г. Г. *Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні [Текст] / Г. Г. Цегелик, М. Я. Квик// Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* – 2010. Т.2. – № 1. – С. 84-89.

РЕЗЮМЕ

Марченко Ольга

Развитие малого предпринимательства: теория и практика государственной поддержки

В статье рассмотрены основные проблемные вопросы развития и государственной поддержки малого предпринимательства. На основе зарубежного опыта обозначены приоритеты и предложены направления совершенствования государственной регуляторной политики в сфере предпринимательства.

RESUME

Marchenko Olga

Development of small business: theory and practice of government support

The article discusses the basic problems of development and state support of small business. Based on international experience there have been worked out the priorities and directions of improvement of regulatory policy in the field of entrepreneurship.

Стаття надійшла до редакції 8.10.2012 р.